

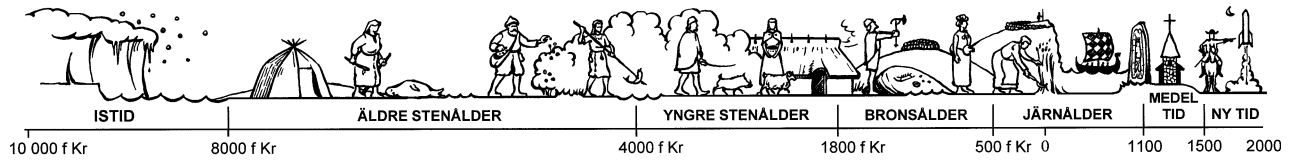
Fornlämningar i Lövsättra

Arkeologisk utredning vid Lövsättra i Vallentuna kommun,
Össeby-Garns Socken.

Rapport 2000:9

Lars Andersson

Tidsaxel Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum
 Redaktionell bearbetning: Anders Ericsson

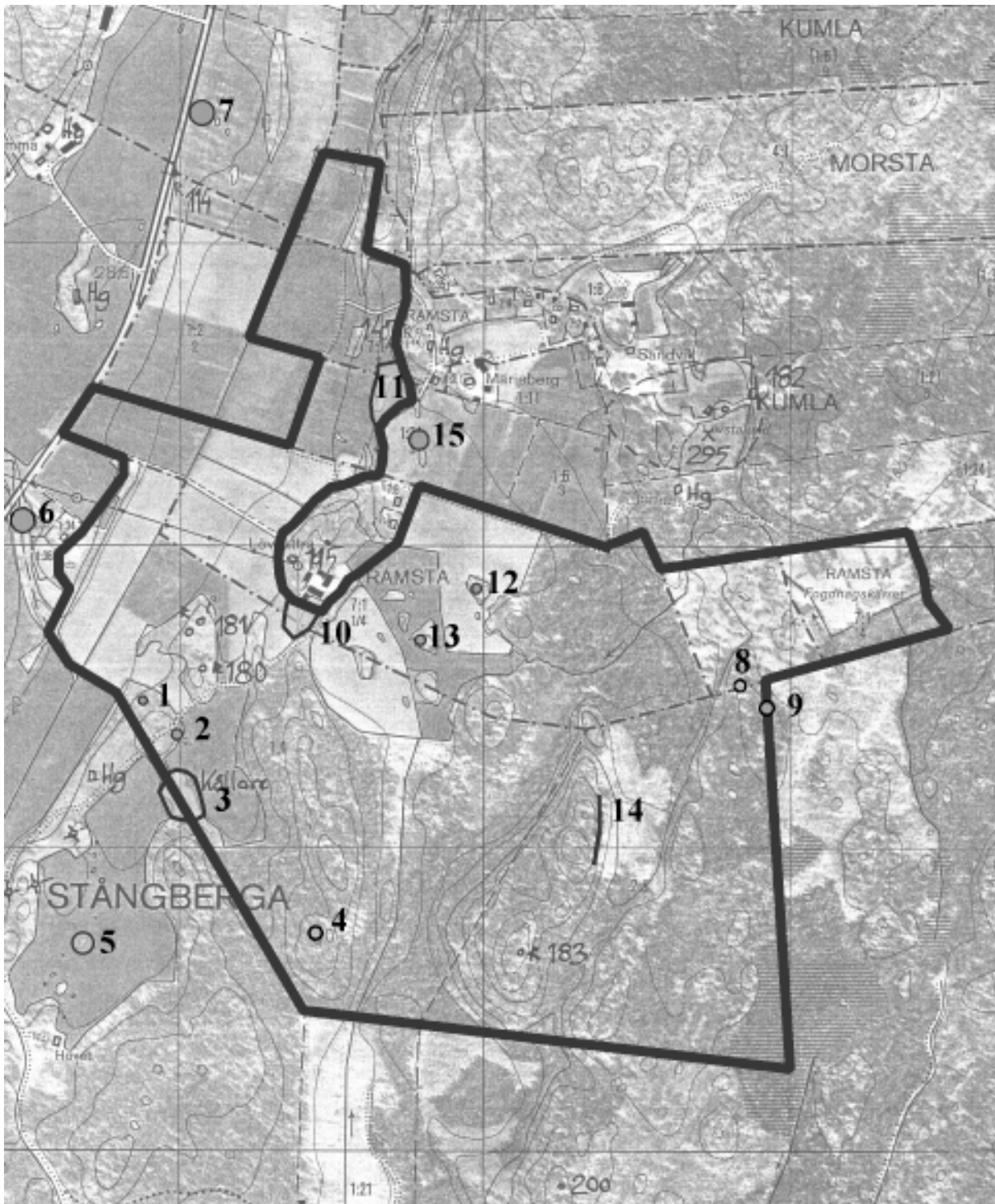

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Stockholm 2000

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Syfte och metod	6
Resultat	7
Objektbeskrivningar	7
Administrativa uppgifter	10
Fynd	11
Objekttabell	11
Schaktbeskrivningar	13
Kartöverlägg	16
C14 prov	17

Objektens läge på Ekonomiska kartan 1112i Stångberga, skala 1:10 000.

Sammanfattning

Stockholms läns museum utförde under september 1999 en arkeologisk utredning vid Lövsättra i Vallentuna kommun. Utredningen föränleddes av ett planerat golfbanebygge.

Inom utredningsområdet finns tidigare tre registrerade och R-märkta fornlämningar. Dessa utgörs av två stensättningar och ett röse (Raä 180, 181 och 183). Vid utredningen framkom flera tidigare okända lämningar, varav fyra fornlämningar som bör betecknas som arkeologiskt intressanta, och som bör skyddas eller alternativt undersökas vid en exploatering (objekt 2,4,10,11). Objekten utgörs av två boplatsoområden, ett kvartsbrott och en indikation på dolda förhistoriska gravar. Inga objekt är avgränsade. Vidare framkom ett antal historiska lämningar inom och utanför utredningsområdet.

Inledning

Stockholms läns museum utförde under september 1999 enligt beslut från länsstyrelsen i Stockholms län (beslut 2021-99-31557) en arkeologisk utredning vid Lövsättra i Vallentuna kommun och socken, Uppland. Utredningen föränleddes av en planerad golfbana. Beställare var Kårstabygdens golf AB vilka också bekostade utredningen.

Topografi och fornlämningsmiljö

Lövsättra är beläget på östra sidan av en smal dalgång som sträcker sig i sydväst-nordöstlig riktning från Össeby-Garns kyrka i söder och vidare upp mot Rö i norr. Dalgångens botten, som utgörs av postglacial finlera och gyttja, når ca 20 m ö h, medan de omgivande skogsmarkerna når upp till 75 m ö h.

Fornlämningarna i det aktuella avsnittet är huvudsakligen belägna i anslutning till de uppodlade delarna av dalgångens västra sida, där jordmånen främst utgörs av postglacial finlera.

Lövsättra gård är av yngre datum och finns ej markerad på kartor från 1755. Troligen etableras gården på 1800-talet.

Endast några få fornlämningar finns registrerade på dalgångens östsida och samtliga är belägna i direkt anslutning till eller inom planområdet. Dessa utgörs av ensamliggande eller parvis liggande stensättningar (RAÄ 147, 180 och 181) och ett röse (RAÄ 183). Utöver dessa finns också en osäker fornlämning i form av en stensättningsliknande lämning strax söder om planområdet (RAÄ 200). Utöver röset och den stensättningsliknande lämningen finns inga kända fornlämningar i skogsmarkerna öster och väster om dalgången.

Jordmånen inom planområdet utgörs av glaciärra samt grovmo i öster och nordöst. Grovmon återfinns på nivåer mellan 30 och 50 m ö h medan glaciärraområdet ligger något lägre mellan 20 och 35 m ö h. De topografiska och geologiska förutsättningarna inom planområdet har utgjort lämpliga villkor för bosättning sedan åtminstone yngre stenålder och att en bosättning kan ha funnits i området redan vid denna tid antyds av två lösfunna stenredskap

(troligen yxor) strax norr om utredningsområdet (RAÄ 295). De ovan nämnda stensättningarna och röset kan sannolikt dateras till bronsålder- äldsta järnålder och visar att en bosättning funnits i trakten under denna tid.

Området med de höga höjderna över 50 m ö h tillhör de tidigaste uppstickande landområden i Stockholms län, jämförbara med platser på Södertörn där fynd från äldre stenålder har gjorts. Detta gör att det ej går att utesluta lämningar från mesolitisk tid. Detta gäller främst området öst-nordöst om utredningsområdet, som under sen mesolitisk tid (5000 f Kr) har utgjort en större sammanhängande ö. Det bör t o m anses som troligt att denna ”ö” hyser lämningar från denna tid. Området var under mesolitisk tid en skärgård bestående av flera större öar där området kring Ekskogen är centrum i ögruppen.

RAÄ-nr	Fornlämningstyp/beskrivning	Belägen inom utrednings-området	R-märkt
115	Naturbildning	Nej	Nej
147	Stensättningar, 2 st.	Nej	Ja
180	Stensättning	Ja	Ja
181	Stensättningar, 2 st.	Ja	Ja
182	Bebyggelselämningar	Nej	Nej
183	Röse	Ja	Ja
200	Stensättning ?	Nej	Nej
295	Fyndplats, 2 stenredskap	Nej	Nej

Fornlämningar inom och i anslutning till utredningsområdet enligt fornminnesregistret.

Syfte och metod

Utredningen syftade till att klargöra förekomsten av fornlämningar inom det planerade golfbaneområdet. Utredningen har innefattat arkiv-, kart-, och litteraturstudier, upprättande av historiskt kartöverlägg, specialinventering och sökschaktgrävning med maskin försedd med planeringsskopa. De arkiv som utnyttjades var Fornminnesregistret (FMR), Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) och Lantmäteriarxivet.

Under specialinventeringen gjordes provgrävning med spade på vissa utvalda ytor.

Sökschaktgrävning gjordes efter iakttagelser under fältinventeringen och kart- och arkivanalysen. Inga ingrepp i fornlämning gjordes under utredningen, men vissa fynd har framkommit och omhändertagits. Fynden förvaras för närvarande på Stockholms läns museum.

Samtliga arkeologiskt/antikvariskt intressanta iakttagelser har markerats som objekt markerades på ekonomiska kartan. Schakten mättes in manuellt.

Resultat

Vid utredningen har ett flertal tidigare oregistrerade lämningar framkommit. Dessa utgörs av både förhistoriska och sentida lämningar (se objektbeskrivning). De förhistoriska objekten utgörs av två boplatser (obj 10 och 11), ett kvartsbrott (obj 4) och en grav (obj 2). Objekt 10 och 11 framkom vid sökschaktning och efter inventering, då det topografiska läget bedömdes som bra boplatslägen. Objekt 10 är beläget på moig lera och objekt 11 sandig mo. Objekt 11 utgörs av en boplatz med en C14 datering till förromersk järnålder. Båda objekten innehöll förhistoriska artefakter i form av keramikfragment och bränd lera.

Objekt 4 framkom vid specialinventering och utgörs av ett kvartsbrott. Kvartsbrottet består av en åder med en storlek på 1 x 0,1 m och den är belägen på 45-50 m ö h. Bedömningen av lämningen har gjorts utefter kriterierna att kvartsen har slagmärken och att den har varit spridd kring kvartsådern samt övertorvad. Inga artefakter framkom vid lämningen.

Objekt 2 framkom vid specialinventeringen och utgörs av en skadad förhistorisk grav. Bedömningen gjordes efter fyndet av brända ben som osteologiskt har bestämts som människoben. Benen framkom i en djurgrop som omgavs av enstaka i ytan synlig sten 0,1-0,3 m i diameter.

Vidare framkom ett antal sentida lämningar som spismursrösen, äldre väg, gränsrösen och torplämningar.

Objektbeskrivningar.

Objekt 1.

Grop som är belägen på sluttning som vetter mot väst. Tolkas som en skjutskåra som har använts vid jakt (ofta fågeljakt). Ca 1,2 x 1,2 m. Dateras till historisk tid 1800-1900-tal e Kr.

Rekomenderad åtgärd vid markingrepp: ingen.

Objekt 2.

Fynd av brända ben som osteologiskt har bedömts vara människa. Fyndet som troligen kommer från en förhistorisk grav, gör att det kan antas finnas fler gravar på impedimentet. Fyndet framkom i en djurgrop intill en i ytan osynlig stensamling. Dessutom fynd av recent material som troligen härrör från intilliggande torplämning. Rekomenderad åtgärd vid markingrepp: förundersökning.

Objekt 3.

Torplämning. Finns markerad på karta från 1728. Källargrund synlig. Rikligt med "kulturväxter" som t ex syren och nypon. Rekommenderad åtgärd vid eventuellt markingrepp: förundersökning. Åtgärden motiveras då åldern på lämningen är okänd.

Objekt 4.

Kvartsbrott. ca 1 m lång och 0,1 m bred kvartsåder. Intill ådern under torven finns rikligt med kvartsfragment. Kvartsen har slagmärken vilket är en indikation på att kvartsbrytning har skett. Platsen är belägen på 45-50 m ö h vilket gör att kvartsbrottet kan vara från slutet av äldre stenålder. Rekommenderad åtgärd vid markingrepp: förundersökning.

Objekt 5.

Torplämning. Markerad på karta från 1728 där den benämns som "torp". Belägen utanför utredningsområdet.

Objekt 6.

Bebyggelselämningar. Platsen för Stångberga krog enligt kartmaterial från 1755. Rester av lämningarna syns i form av kraftigt skadade syllstensrester. Belägen utanför utredningsområdet.

Objekt 7.

Torplämning. Benämns som "Benct's torp" på kartmaterial från 1775. Inga synliga rester idag. Belägen utanför utredningsområdet.

Objekt 8.

Gränsröse. 1,1 x 1,1 m, 0,4 m högt. Byggt av 0,2 m huvudsakligen skärviga stenar. I östra delen en rest sten ca 0,7 m hög. Ca 10 m väst om röset finns en stensamling på berg som kan vara en rest av ett äldre röse. Rekommenderad åtgärd vid eventuellt markingrepp: slutundersökning. Åtgärden motiveras av att kunskapsläget om denna typ av lämningar är ytterst bristfälligt

Objekt 9.

Gränsröse. 1x 0,8 m, 0,25 m högt Byggt av 0,25-0,5 m stora huvudskligen skärviga stenar. Centralt en rest sten ca 0,5 m hög. Belägen på utredningsområdets gräns. Rekommenderad åtgärd vid markingrepp: slutundersökning. Åtgärden motiveras av att kunskapsläget om denna typ av lämningar är ytterst bristfälligt

Objekt 10.

Boplats. Förhistorisk boplats. Fynd av kulturlager innehållande skärvig och skörbränd sten samt bränd lera, keramik, brända ben och enstaka sot/kol. Inget C14 prov har tagits men karaktären på lämningen antyder att den är förhistorisk. Belägen på ca 30 m ö h. Kulturlagret framkom vid schaktningen och är tydligt. Boplatsen är ej begränsad. Inom objektet framkom

ett mindre antal recenta fynd (rödgoods, spik). Rekommenderad åtgärd vid markingrepp: förundersökning.

Objekt 11.

Boplats. Framkom vid sökschaktning. Kulturlager bestående av ett otydligt lerigt lager innehållande enstaka förhistorisk keramik, kol och brända ben. Belägen på ca 35 m ö h. I schaktet kom en otydlig anläggning som tolkades som en kraftigt urlakad härd. C14-prov togs och daterade härd till förromersk järnålder. Boplatsen är ej begränsad. Rekommenderad åtgärd vid markingrepp: förundersökning.

Objekt 12.

Spisröse 2,2 m, 0,4 m högt. Kallmurad av 0,25-0,6 m stora kantiga stenar samt mindre sten i fogarna. Tegelgragment runt om. Finns ej belagd på kartmaterial. Inga syllstenar. Eventuellt rest av ett torp eller en backstuga från historisk tid. Rekommenderad åtgärd vid markingrepp: ingen.

Objekt 13.

Spisröse 1,1 m, 0,1-0,2 m hög. Kallmurad av 0,2-0,3 m stora kraftiga stenar. Rikligt med tegel. Troligen rest av backstuga från historisk tid. Finns ej belagd på kartmaterial. Inga syllstenar. Rikligt med tegel. Rekommenderad åtgärd vid markingrepp: ingen.

Objekt 14.

Vägbank? ca 2 m bred och 0,1-0,4 m hög. Otydlig. Oklar ålder, intill vägen löper en bruksväg som används idag. Anläggningen är troligtvis från historisk tid. Rekommenderad åtgärd vid markingrepp: ingen.

Objekt 15.

Backstuga. Markerad på kartmaterial från 1728. Belägen utanför utredningsområdet.

RAÄ 115.

Naturbildning enligt fornminnesregistret bestående av 5 stenar, ca 0,3-1 m stora. Liggandes i ring 11 m i diameter. Ej domarringslikande. Gick ej att återfinna vid specialinventeringen. Belägen utanför utredningsområdet.

RAÄ 147.

Två runda övertorvade stensättningar 6 respektive 7 m. i diameter. Fler diffusa stensättningar finns på avsatser intill. Belägen utanför utredningsområdet.

RAÄ 180.

Stensättning, rund, 6 m i diameter, lätt övertorvad. Rekommenderad åtgärd vid markingrepp: förundersökning då det eventuellt kan finnas fler dolda anläggningar på samma impediment.

RAÄ 181.

Stensättning ca 7 m i diameter. Lätt övertorvad. Rekommenderad åtgärd vid markingrepp: förundersökning då det eventuellt kan finnas fler dolda anläggningar på samma impediment.

RAÄ 183.

Röse 7,8 m i diameter, 0,6 m högt. Bestående av 0,2-0,5 m stora stenar. Någor urplockad i centrum. Använd som grillplats. Typiskt bronsåldersröse. Rekommenderad åtgärd vid markingrepp: förundersökning då det eventuellt kan finnas fler dolda anläggningar på samma impediment. Stockholms läns museum anser dock att tillstånd ej bör ges till borttagande.

Administrativa uppgifter.

SSLM dnr	1999:133
Lst beslut	2021-99-31557
Kommun	Vallentuna
Socken	Össeby-Garn
Arkivmaterial	Förvaras hos Stockholms läns museum. Fynd lämnas till SHM
Rapportansvarig	Lars Andersson
Arkeologisk personal	Lars Andersson, Kjell Andersson
Ek kartblad	11I 2i Stångberga

Fynd

Fynd	Antal	Vikt	Schakt	Objekt
Keramik/bränd lera	Ca 25	37 g	1	10
Brända ben	4	<1 g	1	10
Tegel	3	4 g	13	-
Keramik	3	3,6 g	14	11
Brända ben	5	<1 g	14	11
Keramik	6	8,3 g	15	11
Yngre rödgods	1	14,6	3	1
Spik, recent	1	19,1	3	1
Kvarts	Ca 100	>1000 g	-	4

Objekttabell

Nummer	Beskrivning	Belägen innanför utredningsområdet	Källa
1	Grop ca 1,2 x 1,2 m och 0,4 m djup. Belägen i västsluttning. Tolkas som skjutsåra använd vid fågeljakt. Historisk tid.	Ja	Special-inventering
2	Fynd av brända ben. Osteologiskt bedömd till troligen människoben, m a o en grav. Fyndet gör att hela impedimentet bör betecknas som ett eventuellt gravfält. Exploatering på impedimentet bör föregås av förundersökning. Benen framkom i djurgrop intill en i ytan otydlig sten-samling. Dessutom flertal fynd av recent material som troligen härrör från intilliggande torplämning (objekt 3).	Ja	Special-inventering. Osteologisk bedömning av M Boije.

Nummer	Beskrivning	Belägen innanför utredningsområdet	Källa
3	Torplämningar. Källargrund synlig. Rikligt med "kulturväxter" som t ex syren och nypon. Finns markerat på 1700-talets kartmaterial markerat som "torp".	Ja	Kartinventering. Specialinventering
4	Kvartsbrott. Ca 1 m lång, 0,1 m bred kvartsåder. Rikligt med spridda kvartsfragment i mossan intill. Kvartsen har slagmärken. Belägen 45-50 m öh.	Ja	Specialinventering.
5	Torplämning. Markerad på kartmaterial från 1700-tal benämnd som "torp".	Nej	Kartinventering
6	Bebyggelse lämningar. Krog på 1700-talet. Markerad på kartmaterialet från samma tid, benämnd som "Stångberga krog". Rest av lämningarna iaktogs vid specialinventeringen.	Nej	Kartinventering. Specialinventering
7	Torplämning. Benämns på kartmaterial från 1815 som "Benct's torpet".	Nej	Kartinventering
8	Gränsröse. 1,1 x 1,1 m och 0,4 m högt. Byggt av 0,2-0,4 m huvudsakligen skärvig stenar. I östra delen en rest sten ca 0,7 m hög. Ca 10 m V om röset finns enstenssamling på berg som eventuellt kan vara en rest av ett äldre gränsröse.	Ja	Specialinventering
9	Gränsröse. 1,0 x 0,8 m och 0,25 m högt. Byggt av 0,25-0,5 m huvudsakligen skärvig stenar. Centralt en rest sten, ca 0,5 m hög.	På gränsen	Specialinventering
10	Boplats. Förhistorisk boplats. Fynd av kulturlager innehållande skärvig och skörbränd sten, bränd lera och keramik av förhistorisk typ samt brända ben.	Ja	Schaktning
11	Boplats. Fynd av förhistorisk keramik, kol och brända ben. C14-datering till förromersk järnålder.	Ja	Schaktning
12	Spisröse från historisk tid.	Ja	Specialinventering

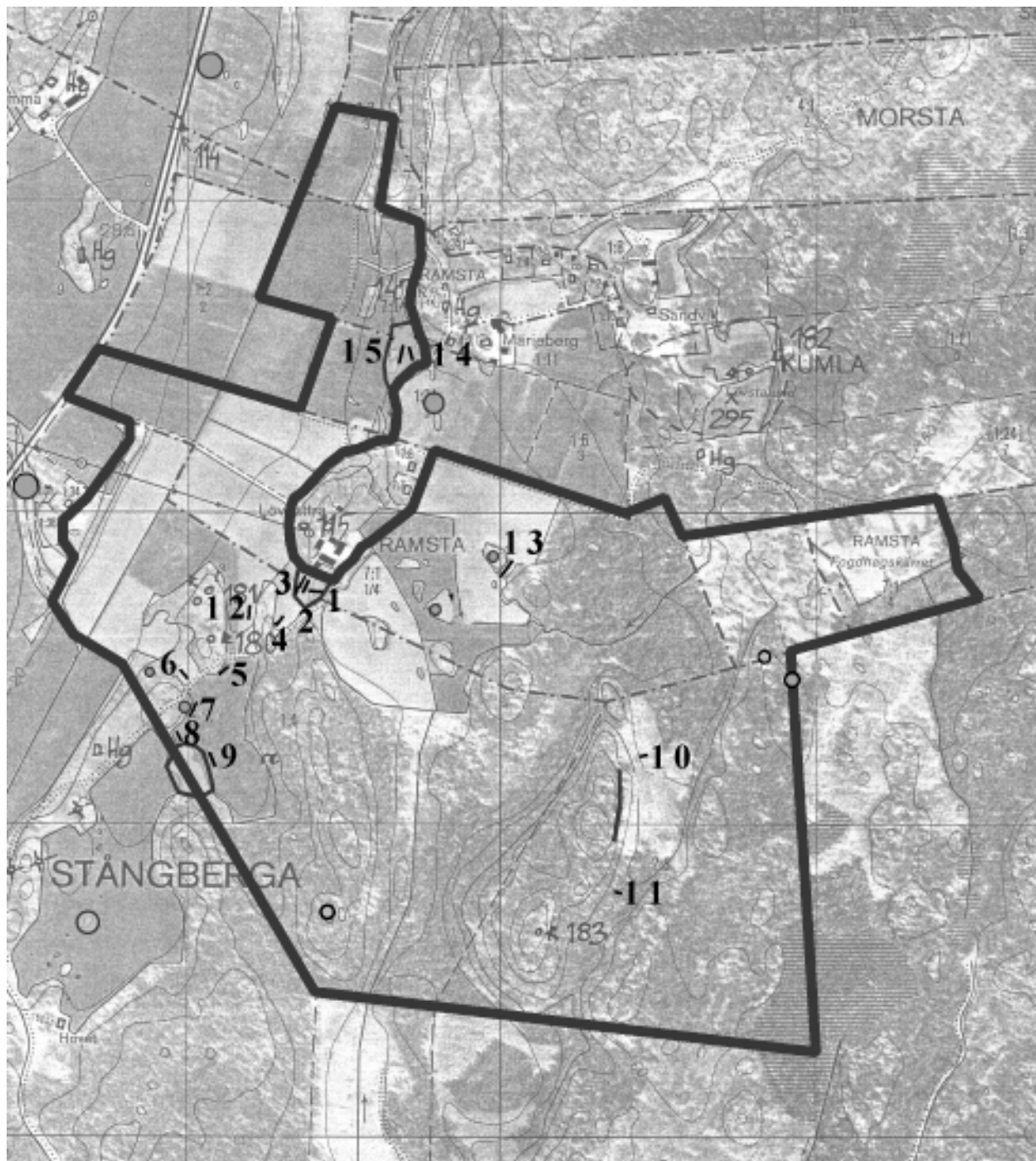
Nummer	Beskrivning	Belägen innanför utredningsområdet	Källa
13	Spisröse från historisk tid.	Ja	Special inventering
14	Äldre väg. Troligen från historisk tid. Låg vägbank.	Ja	Special inventering
15	Backstuga. Markerad på karta från 1728.	Nej	Kartinventering
RAÄ 147	Stensättningar, 2 st. Nedanför fornlämningen finns en yta som bedömdes som lämplig boplatsyta.	Nej	FMR
RAÄ 115	Naturbildning. Gick ej att lokalisera vid specialinventeringen.	Nej	FMR
RAÄ 180	Stensättning. Rund. Något otydlig och bemängd med sentida röjningssten.	Ja	FMR. Specialinventering
RAÄ 181	Stensättningar, 2 st. runda något otydliga i formen.	Ja	FMR, Specialinventering
RAÄ 183	Röse. Urplockat i centrum. Använd som grillplats. Typiskt bronsåldersröse.	Ja	FMR. Specialinventering

Schaktbeskrivningar

Schakt	Längd	Bredd	Djup	Beskrivning	Fynd	Anläggningar
1	14	1,3	0,4-0,6	Plöja av brun moig lera ca 0,3 m tjock. Botten av beige moig lera. 0,2 m djupt kulturlager 0,4 m under toppnivå. Kulturlagret utgjordes av mörk moig lera med rikligt med skärvig och skörbränd sten.	Keramik, brända ben, bränd lera,	Kulturlager
2	17	13	0,32-0,65	Fyllning av brun sandig mylla, därunder beige mo. Därunder ett kulturlager av mörk moig lera med rikligt med skärvig och skörbränd sten. Botten av letig mo.	Keramik, bränd lera.	Kulturlager

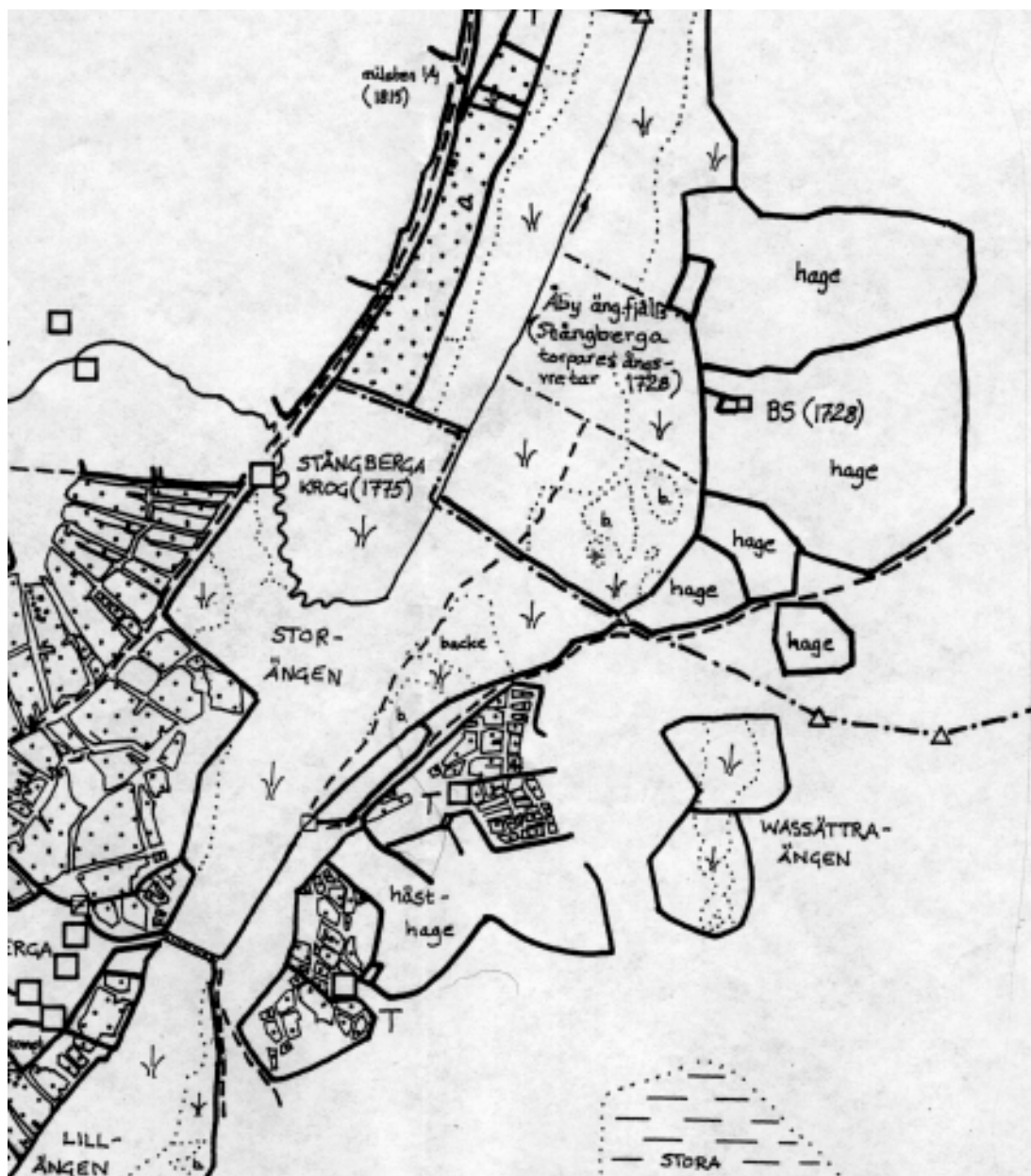
Schakt	Längd	Bredd	Djup	Beskrivning	Fynd	Anläggningar
3	7,5	1,3	0,3-0,55	Brun sandig mylla 0,3 m (plöja), därunder flammig mo.	Recent yngre rödgods, spik.	-
4	7	1,3	0,3-0,5	Brun moig mylla 0,3 m (plöja), ovan mörkbrun lera.	-	-
5	8	1,3-1,5	0,35-0,5	Brun myllig lera 0,25 m (plöja) därunder flammig lera.	-	-
6	8	1,3	0,25-0,4	Brun myllig lera 0,3 m (plöja), därunder flammig lera.	-	-
7	10	1,3	0,25-0,35	Brun myllig lera 0,25 m (plöja), därunder flammig lera.	-	-
8	10	1,3	0,3	Brun myllig lera 0,25 m (plöja), därunder lera.	Recent tegel.	-
9	7	1,3	0,2-0,3	Brun myllig lera 0,25 m (plöja) ovan flammig lera och berg.	Recent tegel.	-
10	7	1,3	0,1-0,25	Fyllning 0,1-0,25 m förna, därunder sand.	-	-
11	3,5	1,3	0,3	Fyllning 0,1 m förna, därunder sand.	-	-
12	4	1,3	0,3	Fyllning av 0,25 m brun, något myllig lera (plöja), därunder lera.	-	-
13	26	1,3	0,2-0,3	Plöja 0,2-0,3 m av mörk sandig mylla med kolstänk, bränd lera och tegel. Troligen en indikation på svedja. Botten av stenig sand.	Recent tegel, bränd lera.	-
14	12	1,3	0,4-0,85	Plöja av brun något myllig sand, därunder sandig mo. Under plöjan ett kulturlager innehållande kolstänk, bränd lera, skörbränd sten och enstaka keramik? I SÖ en trolig härd ca 1 m i diameter, 0,2 m djup. C14-prov taget.	Keramik bränd lera, brända ben.	Härd Kulturlager

Schakt	Längd	Bredd	Djup	Beskrivning	Fynd	Anläggningar
15	11	1,3	0,45	Plöja 0,25 m av myllig lera, därunder ljusgul mo med inslag av lera.	Keramik.	Kulturlager

Schaktens läge på Ekonomiska kartan 1112i Stångberga, skala 1:10 000.

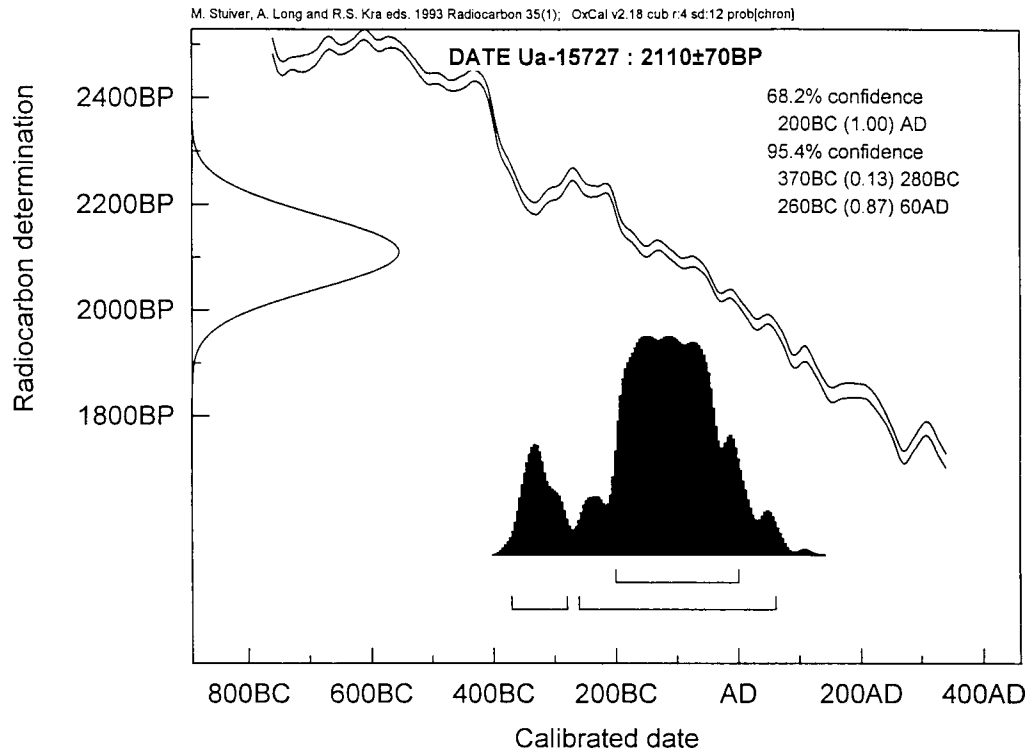
Kartöverlägg

Historiskt kartöverlägg gjort av Kjell Andersson, Stockholms läns museum.

C14 prov

Kalibrerat C14 resultat. Analyserat av Ångströmlaboratoriet.